

Het zevende lustrum van den Zuid-Ned. Zuivelbond.

ZIJN ONTSTAAN. (Deel I)

De oprichting van den Zuid-Nederlandschen Zuivelbond, thans vijf en dertig jaren geleden - op 26 September wordt ze met enige feestelijkheid herdacht - was voor de organisatie van den boerenstand van bijzondere beteekenis.

In den tijd immers der oprichting van den Z.N.Z. was er van het vereenigingsleven onder de landbouwers, dat weldra zulke heerlijke vruchten van samenwerking op allerlei gebied zou opleveren, nog zoo goed als niets te bespeuren. Al hetgeen wij in onze dagen kennen aan provinciale landbouwcoöperaties en landbouwverzekeringen, waaraan de boer zijn hoogere welvaart te danken heeft, is na de oprichting van dezen pionier onder de eigenlijke boerenorganisaties ontstaan.

Wil men zich een denkbeeld vormen van hetgeen een organisatie als de Z.N.Z., waarin de coöperatieve boterbereiding en de coöperatieve boterafzet belichaamd is, voor onze landbouwende bevolking beteekent, dan behoeft men den tijd van 35 jaren geleden maar te vergelijken met den onzen.

Toen was de landbouwer zoo goed als geheel aangewezen op de eigen individueele kracht. Had hij voor zijn bedrijf financiële hulp noodig van een medemensch, dan was hij dikwijls te beklagen.

De akkerbouw gaf maar een schrale opbrengst. Er was een tekort aan meststoffen. Laag waren de prijzen der voortbrengselen van den landbouw. Met harden arbeid won de boer slechts een sober gewin.

Uit de melk van eenige koeien karnden de vrouwelijke huisgenooten de boter en eenmaal in de week trok veelal een harer met de boter en wat eieren naar den winkel in het dorp of de naburige stad Daar werden deze zuivelproducten voor winkelwaren ingeruild en met een paar centen en dikwijls met schuld keerde de boerin huiswaarts.

Anderen leverden aan opkoopters en hier en daar werd de boter aan kleine mijnen verkocht. Maar in al deze gevallen had de boer weinig zeggenschap over den prijs. Wat er verder met de boter gebeurde, ging buiten den boer om. Maar gelukkig ook !

Want stond de botermaking destijds nog op zeer lagen trap, ook na de aflevering onderging het product, alvorens bij den consument op tafel te komen, veelal nog bewerkingen, die niet alle strekten om zijne waarde te verhoogen. De botervervalsching geschiedde op groote schaal en slechts door een bijzonder krachtig ingrijpen van wetgever en institutie is daaraan een einde gemaakt.

De onderlinge samenwerking van den boerenstand heeft in deze slechte positie van den boer langzamerhand een gunstigen keer gebracht.

En die voorbeeldige samenwerking heeft haar eersten stoot gekregen door de oprichting van den Z. N. Z. En de kiem daarvan heeft gelegen in het dorpje Tungelroy, een gehucht om de gemeente Weert.

Hier werden voor het eerst de landbouwers tot onderlinge samenwerking gebracht. In 1892 werd er de eerste coöperatieve handkrachtboterfabriek in 't Zuiden van ons land opgericht, waardoor tusschen een 30-tal boeren eenige organisatieband werd gelegd. Het was een begin voor het verkrijgen van een steeds beter product, waarop weldra een voortdurend verbeterenden afzet zou volgen. Die eerste maanden en jaren, de kinderjaren van het landbouwverenigingsleven, dat in betrekkelijk korten tijd een geheelen ommekeer heeft gebracht in het economisch bestaan van den boerenstand in het zuiden, vormen een aantrekkelijke geschiedenis, waarin hulpvaardigheid streed met vooroordeel, vooruitstrevendheid met traditie en sleur. Met moeite waren de samenwerkenden van Tungelroy bijeengebracht door den tegenwoordigen voorzitter van den Z.N.Z., den heer J. J. C. Ament, lid van de Tweede kamer.

Met moeite moest een afzetgebied gevonden worden voor het product van het fabriekje, waarop aanvankelijk met den naam fabrieksboter een stempel van minderwaardigheid werd gedrukt.

Maar eindelijk werd ook deze moeilijkheid overwonnen, vooral sinds op een Zaterdagavond de Tungelroysche kar uit Roermond terugkeerde met een rooden zakdoek in top, ten teeken, dat de proef, om de boter aan de Roermondsche botermijn te verkoopen, was geslaagd.

Het Tungelroysche fabriekje was van kleinen omvang. Op 20 Mei 1892 werd er de eerste melk ontroomd en in de eerste week werd 3420 liter melk ontvangen, waaruit 122,2 K.G. boter werd gemaakt.

Maar van Tungelroy begon de victorie! De vooruitstrevende landbouwers van dat gehucht kregen weldra navolgers. Nog hetzelfde jaar kwamen dergelijke roomboterfabriekjes tot stand te **Meyel, Buggenum, Hunsel en Stramproy**, terwijl in Noord-Brabant de eerste fabriek op 1 Mei 1893 te **Liessel** in werking werd gesteld.

Weldra werd de wenschelijkheid gevoeld, eener samenwerking tusschen de verschillende zuivelfabriekjes. Een viertal vooraanstaande mannen in de coöperatieve zuivelbeweging de heeren **J. Truyen, te Meyel, Th. Verheggen, te Buggenum, J. J. C. Ament, te Tungelroy en R. F. Corten, waarnemend rijkslandbouwleeraar** in Limburg te Sittard, riepen de coöperatieve boterfabriekjes op Zondag 9 Juli 1893 in vergadering te Roermond bijeen.

Ruim 80 personen uit Limburg, Noord-Brabant en zelfs uit België gaven aan den oproep gehoor

Welken geest de promotors bezielde, kan blijken uit het feit, dat de onderwerpen, die ter vergadering behandeld werden, gericht waren op de verkrijging van een goed product.

Door den heer Truyen word op deze vergadering het voorstel tot oprichting van een bond in omvraag gebracht, welke tot resultaat had, dat alle voorzitters der vertegenwoordigde melkerijen zich voor de oprichting van een bond

verklaarden. Het ging om het verkrijgen van een uniform product, met uitbreiding der handelsrelaties wilde men zich nog niet bezig houden, tenzij de productie te groot zou worden voor de gewone koopers.

Op 28 September werd op een tweede vergadering de bond definitief opgericht. Hier waren 31 coöperatieve melkerijen vertegenwoordigd, w.o 9 uit Noord-Brabant. Alle sloten zich als lid aan.

Reeds onmiddellijk bij zijne oprichting werkte de bond dus over twee provincies: Limburg en oostelijk Noord-Brabant. Hij kreeg daarom den naam van den Zuid-Ned. Zuivelbond.

Zijn groei en ontwikkeling waren voorspoedig. Maar daarover een volgenden keer.

Het zevende lustrum van den Zuid Ned. Zuivelbond.

ZIJN ONTWIKKELING. (Deel II)

Eenige dagen geleden hebben wij het ontstaan geschetst van den Zuid-Nederlandschen Zuivelbond, de groote organisatie in het Zuiden, die de coöperatieve boterbereiding en den coöperatieven boterafzet leidt.

Bij de oprichting zagen wij een 40-tal coöperatieve melkerijen met handkracht tot den Z.N.Z. toetreden.

De verdere ontwikkeling van den bond is de eerstvolgende jaren zeer voorspoedig gegaan. In 1894, het eerste volle jaar van zijn bestaan, vereenigde de bond 47 fabrieken, die samen 2737 leden telden. Van de melk hunner 7529 koeien werd dat jaar 629.050 K.G. boter geproduceerd.

In 1900 waren deze cijfers als volgt: 128 fabrieken, 6423 leden met 19.984 koeien en 1.558.722 Kg. boter.

In 1910 waren ze gestegen tot: 201 fabrieken, 19.096 leden met 55.853 koeien en 5.575.372 Kg. boter.

In 1920 waren er: 132 fabrieken, 27.510 leden met 78.058 koeien en 6.037.195 Kg. boter.

En in het laatstverloopen kalenderjaar 1927: 108 fabrieken, 29.683 leden met 95.470 koeien en 9.845.136 Kg. boter.

Deze cijfers geven een beeld van den gestadigen groei van den Z. N. Z. Zooals de getallen toonen, houdt de vermeerdering van het aantal fabrieken geen gelijken tred met die van de leden en de productie. Het grootste aantal aangesloten fabrieken telde de bond in 1909, toen er 215 in den Z.N.Z. vereenigd waren, in 1927 nog slechts 108.

Men begrijpt aanstonds, dat de oorzaak daarvan gelegen is in de omzetting van de plaatselijke handkrachtfabrieken in stoomzuivelfabrieken, welke voor een rayon werken.

Op de eerste vergadering voor de oprichting van den Z. N. Z., die van 9 Juli 1893, werd de meening uitgesproken, dat aan de oprichting van stoomzuivelfabrieken, zooals er in Friesland al enkele, bestonden, vooralsnog niet te denken viel.

Ook wilde men zich, zoals we reeds zagen, voorloopig niet met de uitbreiding der handeldelsrelaties bezig houden.

Maar juist in deze beide aangelegenheden heeft de bond zich al spoedig op groote schaal ontwikkeld.

In 1900 kwam de eerste **stoomzuivelfabriek** tot stand, toen de handkrachtfabriek te **Stramproy** in een stoombedrijf werd omgezet. Weldra volgden andere en in 1909 waren er al 45 stoomzuivelfabrieken, welk aantal voortdurend toenam, zoodat er op dit oogenblik bij den Z.N.Z. 103 stoomzuivelfabrieken en nog slechts 2 handkrachtfabrieken aangesloten zijn.

Weldra werd ook de boterafzet der fabrieken, die in den aanvang tot vele moeilijkheden aanleiding gaf, in betere banen geleid.

Men had niet alleen last met de gelegheidskoopers, waarop vele fabriekjes waren aangewezen, maar ook nog al eens met vaste afnemers, die menigmaal hun contracten verbraken, wanneer de boterprijs terugliep.

Reeds binnen het jaar na de oprichting dacht men over plannen tot verbetering van den afzet en toen het sluiten eener overeenkomst met de te Roermond bestaande botermijn mislukte, werd besloten tot de stichting van een eigen **mijn te Maastricht**, dat het meest geschikte punt werd geacht met het oog op de verzending naar België, Duitschland en Frankrijk.

Op 19 Maart 1895 werd te Maastricht de eerste mijndag gehouden, waarop 2000 K.G. boter werd aangevoerd.

De mijn stond aanvankelijk bij de kooplieden niet in de gunst. Het vlotte niet met den verkoop; dikwijls bleef een gedeelte van den aanvoer onverkocht.

Maar weldra ging het beter en reeds na een drietal maanden klaagden de kooplieden, dat zij hun benoodigde kwantum niet konden krijgen. Het bestaan der mijn was van toen af verzekerd.

Na een bestaan van 1½ jaar nam de mijn van den Z.N.Z. met een wekelijkschen aanvoer van 11.000 a 13.500 K.G. reeds de vijfde plaats in onder de botermarkten van ons land.

Het tegenwoordige practische mijngebouw, dat door de Staatsspoorwegen werd gebouwd, werd in 1911 in gebruik genomen; tevoren was de mijn achtereenvolgens in drie andere lokalen gevestigd geweest.

De wereldoorlog en het einde daarvan brachten voor de mijn en den bond groote moeilijkheden mede, maar deze werden te boven gekomen, al bleef het aantal kooplieden, dat geregeld naar de mijn kwam om hun benoodigd kwantum boter te koopen veel minder dan voor den oorlog. Gedeeltelijk was dit een gevolg van de valuta-inzinking in België.

Er moesten andere afzetmogelijkheden gezocht worden op grooteren afstand. De taak der door den Z. N. Z. benoemde mijnagenten, die ten dienste stonden van boterhandelaren, die zelf niet naar de mijn konden komen, werd daardoor geheel anders en veel zwaarder. Zij moesten meer optreden als rechtstreeksche verkoopers van boter, die zij op de mijn hadden aangemijnd.

Hoezeer de boteromzet toenam, blijkt uit eenige cijfers. In de hieronder genoemde jaren bedroeg de aanvoer, de middenprijs en het aan de boterfabrieken uitbetaalde bedrag, resp.:

1895	244.836 Kg.	f 1.06	f	258.399
1900	1.290.101 Kg.	f 1.15	f	1.485.551
1910	4.482.585 Kg.	f 1.35	f	6.053.552
1920	4.022.940 Kg.	f 2.82	f	11.348.290
1927	7.138.350 Kg.	f 2.03	f	14.504.530

Bleef in 1910 7.4 pct. der door de Maastrichtsche mijn verkochte boter in ons land, 54.2 pct. ging naar België, 30.1 pct. naar Duitschland en 2.3 pct. naar andere landen.

In 1927 daarentegen bleef 8.3 pct, in ons land, nog slechts 2 pct. ging naar België, terwijl de afzet naar Duitschland tot 87.6 pct. steeg; naar andere landen ging 2.1 pct.

We zien hieruit, welk een groote wijziging er kwam in het afzetgebied der mijn.

De groote zorg der leiders van den Z.N.Z. is steeds geweest, dat de aangesloten fabrieken een zuiver product zouden leveren en dat dit als goede onvervalschte boter zijn weg zou vinden naar den consument en als zoodanig zou erkend worden.

Daarom werd de te veilen boter van den aanvang af aan controle onderworpen. De fabriekjes en later de stoomzuivelfabrieken hebben steeds haar betrouwbaarheid getoond. In de ruim 35 jaren is nooit een van de vele coöperatieve zuivelfabrieken bij den Z.N.Z. aangesloten, van eenige botervervalsing beticht.

Reeds in 1896 voerde de Z.N.Z. zelf een controlemerk in en ging daarmee in de richting van het tegenwoordige rijksmerk. Te Maastricht werd de scheidkundige controle ingesteld, waartoe uit alle voor de mijn aankomende geplombeerde manden een monster genomen werd. Sinds 1901 kon deze controle in het laboratorium der mijn voorgoed worden ingevoerd. Van 1904 dateert het onder rijkstoezicht staande Botercontrolestation.

In 1902 werd naast de controle op eventuele vervalsching met vreemde vetten een controle op het watergehalte der boter ingevoerd.

Het gevolg der besprekingen tusschen de zuivelorganisaties en controle-instellingen om tot afdoende bestrijding te komen der botervervalschingen, alsmede van de actie in de Tweede Kamer door Jan Truyen en bij de regeering is geweest, dat in 1904 de Nederlandsche Botercontrole onder Rijkstoezicht tot stand kwam, welke voor den Z.N.Z. een voortzetting en vervolmaking van de reeds bestaande controle beteekenen.

De Z.N.Z. was de eerste, die Nederlandsche boter met het rijksmerk in het buitenland bracht en daar de Nederlandsche botercontrôle demonstreerde, zooals op de Internationale Zuiveltentoonstelling op 23 en 24 April 1904 te Brussel geschiedde.

De omvang van dit artikel noodzaakt ons, eenige verdere instellingen van den Z. N. Z. slechts even aan te stippen.

Bij het vieren van het 25-jarig bestaan van den Z.N.Z. op 3 October 1918 werd de onderlinge pensioenverzekering gesticht, die den naam Jan Truyenfonds kreeg en tot stand werd gebracht om voor den Z.N.Z. en de daarbij aangesloten vereenigingen de gelegenheid te scheppen voor hunne werknemers bij een eigen instelling een pensioenverzekering te sluiten. Bij de op-

richting werden drie vierden der verstreken dienstjaren van het personeel van den bond en van de aangesloten fabrieken, voor zoover dat tot het pensioenfonds zou toetreden, op kosten van den Z. N. Z. ingekocht. Een prachtig voorbeeld van sociaal voelen!

Thans zijn 255 personen verzekerd, terwijl 25 oud-verzekerden of nagelaten betrekkingen pensioen genieten. In verband met de invoering van de wet op het levensverzekeringsbedrijf wordt het fonds gereorganiseerd, waarvoor het plan bij het 35-jarig bestaan van den bond en het 10-jarig bestaan van het fonds de algemeene vergadering van den Z. N. Z. ter goedkeuring zal worden aangeboden.

Op 4 Mei 1908 werd besloten aan het lidmaatschap van den Z. N. Z. de verplichting te verbinden, een controle der administratie toe te laten en de boekhouding, voor zoover noodig uniform in te richten.

In 1910 werden twee inspecteurs aangesteld. Alle aangeslotenen hebben thans een behoorlijke zg. dubbele boekhouding, die behoorlijk in orde is.

Verder zij nog vermeld, dat de Z. N. Z. werkzaam was voor de opleiding van personeel voor de aangesloten fabrieken, voor den aankoop van benodigdheden voor de aangesloten fabrieken, voor de verbetering van de melkwinning, voor de veeverbetering en in het algemeen voor de belangen der aangeslotenen.

Wij hebben hiermede een kort overzicht gegeven van het ontstaan en de grootsche ontwikkeling dezer machtige organisatie, wier leden - de boeren die hun melkfabriekjes begonnen te exploiteren - den weg hebben bereid voor de andere landbouworganisaties, als boerenbonden en boerenleenbanken, die op hun terrein zooveel hebben gedaan in het belang van het platteland.

Hulde aan de oprichters: het driemanschap wijlen Jan Truyen en de heeren Th. Verheggen en J. J. C. Ament, die beiden nog hun krachten wijden aan het belang van den Z.N.Z. en aan andere landbouworganisaties, hulde ook aan de pioniers van Tungelroy!